

VID SVINNEGARNNS KÄLLA

Av AXEL LJUNGBERG

Källan har skapat Svinnegarns sockens ryktbarhet, ett rykte så stort, att ärkebiskop Laurentius Petri under sin ålders höst jämställde Svinnegarn med Jerusalem, Rom, Vadstena och andra bland kristenhetens namnkunnigaste vallfartsorter då han i sin skrift »Om kyrkiostadgar och ceremonier» redogjorde för nedärvda religiösa bruk, som kunde få finnas kvar även i reformationens Sverige. Källans historia sträcker sig från förkristen tid fram till våra dagar, ty även om vi, som numera på trefaldighetsaftonen samlas här på inbjudan av det nyuppväckta S:t Bartholomei gille, inte lögar oss i ränniln, inte kastar kors av kvistar i vattnet för att söka utröna hur långt vi har kvar att leva och inte offrar någon slant åt ett mytiskt och mystiskt väsen i källans djup, så dricker vi ändå av vattnet. Vår samling här blir med tiden även den ett led i Helga Korskällans långa historia.

Mycket har skrivits om Svinnegarns källa. Främst bör nämnas professor Nils Ahnlunds uppsats i tidskriften *Rig* 1922, sedermera omarbetad och utökad i »Svensk sägen och hävd» år 1928. Intressanta bidrag till forskningen har även givits av framlidne professor Elis Wadstein — vilkens uppsats, i *Rig* 1937, dock lägger huvudvikten vid en djärv språklig tolkning av ortnamnet Svinnegarn — samt av professor Gunnar Ekholm, som, likaledes i *Rig* 1937, behandlat källans historia i arkeologiens ljus.

Källkult, d. v. s. dyrkan av en gudomlighet i en källas vatten, är känd hos många folk sedan urminnes tid. Källkult eller annan vattenkult fanns sålunda både hos egypter och semiter, hos greker och romare och inte minst hos de gamla

germanerna. Det är sannerligen inte heller underligt att källorna dyrkats. När Kristus på ett åskådligt sätt vill framhäva sin gudomliga mission liknar han sig ju själv vid en källa med levande vatten. Både för ökenvandranden i Sahara och jägaren på skandinaviska snövidder måste det te sig som ett gudomligt under att friskt livgivande vatten kan porla upp såväl ur torr ökensand som ur tjälad mark. För den primitiva människan måste detta vara en obegriplig företeelse, som inte kunde förklaras annat än som ett ingripande av en högre makt. Och för att vinna källgudens bevågenhet bringades offer åt källan.

Även Svinnegarns källa har säkerligen från början varit en sådan *offerkälla* och t. o. m. av den speciella typ, som kallas *orakelkällor*. Denna Svinnegarnskällans orakelkaraktär bevarades t. o. m. långt in i de kristna århundradena. Ännu på 1600-talet berättar sedermera professorn i Uppsala Johan Schwede i en akademisk avhandling om hur källan användes som orakel. Schwede, som själv varit på platsen och sett hur det gick till på trefaldighetsaftonen, skildrar utförligt kultsederna. Det avsnitt i avhandlingen, som behandlar kultskicket, kan förtjäna att citeras i översättning: »Denna källa säges fordom ha varit så hälsobringande, att sjuklingar, även sådana som måste förtvivla om sitt vederfående, blivit fullständigt friska efter att ha druckit därav. Mången som kom dit med lama lemmar, framsläpande sig med möda eller buren av andra, kunde bege sig hem till fots, ja, i gångens raskhet tävla med de friskaste. I den kyrka, som ligger vid källan, visades därför fordom en väldig massa stavar, som lämnats kvar för att visa världen, att de tidigare ägarna ej behövde dem mer. Av denna anledning började man sedan tro, att någon gudomlig kraft bodde i vattnet, och att källans naturliga hälsokraft vore att tillskriva något visst övernaturligt väsen. Härigenom fick demonen ett lämpligt tillfälle att snärja människoförståndet. Det berättas, att han brukade visa sig i skepnaden av en fisk, och att den fåkunniga hopen inbillat sig, att vattnet i källan bleve särskilt hälsobringande,

när det bragtes i svallning genom fiskens rörelser. Vid denna källa möter man ännu upp i stora skaror, fastän ej mera så talrikt som förr, då också från avlägsna orter många strömmade till. Den bestämda tidpunkten för dessa besök är natten till trefaldighetssöndagen. Nu är den kraft hos källan, som en gång stod att hämta därur, för länge sedan försvunnen, men folket fortsätter att dricka dess vatten, tydligen endast för att ej svika gammal plägsed. De binda ihop spön i form av kors och kasta dessa i källan för att se om de flyta på ytan eller sjunka till botten och härigenom gissa sig till längden av sin levnad. Deras ögon förvillas till den grad av demonen, att de ofta icke ens taga i betraktande, att om man gör korset av friska grenar, går det lätteligen till botten med ens, i motsats till vad är fallet, om torra grenar tagas i bruk. Vad helst som först faller i ögonen, blott det är av trä, användes nämligen utan åtskillnad. Man får också se, hur folket kastar gåvor, t. ex. kopparmynt, i källan, alldeles som på Plinius' tid skedde vid källan Clitumnus. Sedan man fullgjort dessa riter, ägnar man sig med liv och lust åt dryckeslag och lekar, åt sång- och ringdanser, så att åskådaren tror sig ha en skara backanter framför sig.»

Så lyder ett avsnitt ur 1600-talsberättelsen om livet vid Svinnegarns källa.

Men Svinnegarns källa är inte bara en offer- och orakelkälla utan också en *trefaldighetskälla*. Denna karaktär, eller rättare uttryckt, detta namn har den fått under kristen tid, eftersom ju trefaldighetshögtiden är en kristen högtid. Men troligen skedde de stora folkmötena vid källan även under förkristen tid just på trefaldighetsnatten, d. v. s. den stora årshögtid, som genom ett naturmytiskt betraktelsesätt bestämdes av försommarens glimmande fullmåne. En trefaldighetskälla måste rinna mot norr, och även i fråga om detta karaktistikum kan man spåra inflytelser från urnordiska religionsbegrepp, som sedan bibehållit sig in i kristen tid. »Norregök är sorgegök» heter det av gammalt. För de gamla friserna var norr »thiu grimme herne», det rysliga hörnet.

Tornvåktaren måste akta sig för att blåsa i luren vänd mot norr, ty det tål icke djävulen. I en gammal norsk predikosamling föreskrives, att den som läser evangeliet skall vända sig norrut: »ty därmed visar han, att Guds ord är till värn för människorna mot djävulen, som kännetecknar det norra väderstrecket». Och, slutligen, begravningsplatserna norr om kyrkan har ända in i vår tid betraktats som ett vanhedrande vilorum, som en »latus plagae damnatae», de fördömdas nord-sida, där förr endast odöpta barn, självspillingar och illgärningsmän jordades. I norr hade onda och mörka makter sin boning. *Från* norr kom det onda, *till* norr kunde det drivas tillbaka i det rituella ögonblicket med hjälp av en mot norr rinnande källas hälsobringande och helgade vatten.

Rännilen från Svinnegarns källa rinner mot norr, dess flöde är starkt och aldrig sinande, och detta har skapat Svinnegarns källas betydelse såsom den förnämsta kultkällan i Svealand och en av de berömdaste trefaldighetskällorna i Norden.

Men allt detta förslår ändå inte för att förklara källans stora rykte. Mycket talar för att man måste gå långt tillbaka, ja, kanske ända till förhistorisk tid för att finna roten och upphovet till den dyrkan och uppmärksamhet, som källan rönt. Då ligger den teorien nära till hands, att källan från begynnelsen varit en *tingskälla*. »Aas hundare, det nuvarande Åsunda härad, har tidigare ägt sin medelpunkt i Svinnegarn», skriver Ahnlund och fortsätter: »Härom vittnar den gamla kungsgården Husaby ej långt från kyrkan, av den meningslösa traditionsfientligheten omdöpt till Ingeborg. I dess omedelbara grannskap utpekade 1600-talsminnet 'en stor hopburen jordehög, Haraldshögen kallad, men inge grifter där belägne'. Den är uppenbarligen en forntida tingshög; sådana kunna i ganska stort antal konstateras vid mellansvenska och norrländska husabyar och utgöra fingervisningar om ett ytterst nära samband mellan Uppsala öds-godsen och den lokala rättsskipningen i landskapslagarnas Sverige. Ur en liten grusås på 'Husaby-Svinagarns' mark upprinner den källa, som framför något annat gjort orten känd och som

skänkt den rangen av Svealands förnämsta folkliga kultplats. Närheten till tingshögen är måhända icke någon tillfällighet; från såväl Sverige som Danmark har man en rad exempel på heliga källor, belägna i grannskapet av tingsplatsen. Att Svinnegarns källa anträffas inom den gamla husabyns område förtjänar likaledes att beaktas. Paralleller finnas på andra håll i vårt land, t. ex. i Vendel i norra Uppland, där man på husabyns ägor utvisade den djupa 'Odins brunn'...» »Det förefaller icke osannolikt», slutar Ahnlund, »att flera av dessa tingsplats- och husabykällor en gång varit skådeplatsen för rituella människooffer eller tjänstgjort som avrättningsplatser; dödsstraff genom dränkning är nämligen känt från de gamla germanerna. Men i fråga om Svinnegarns källa synes man icke behöva misstänka så blodiga anor.»

Elis Wadstein går i fråga om källans anor fram med betydligt frejdigare mod än Ahnlund och ryggar varken tillbaka för blod eller vatten. I den 28 m. långa, rektangulära stenanläggning, som framgrävdes av professor Gunnar Ekholm ovanför Svinnegarns källa år 1934, vill professor Wadstein se ingenting mindre än en fornnordisk *harg*, en för kultändamål avsedd anläggning vid offerkällan, och han framkastar den teorien, »att de inhägnade stenmurarna också tjänstgjort som altaren, på vilka de offrade kropparna upplagts; även på det stora flyttblocket vid anläggningens västra ände kunna offer ha placerats... På sydöstsidan om anläggningen vid källan stiger marken sakta uppåt, och härifrån kunde den i kulten deltagande menigheten väl följa med kulthandlingarna.» Enligt Wadsteins tankegång skulle man alltså kunna föreställa sig, att konungens troman på Husaby, vilken såsom konungens befallningshavande inom hundaret var högsta myndighet både i fråga om rättsskipning och religion, i anslutning till tingsförhandlingarna här förrättade offren på stenarna invid källan.

Men både Ahnlund och Ekholm avvisar den wadsteinska teorien om Svinnegarns källa som en fornnordisk blotkälla. Teoriens motståndare stöder sig på Mälarens vattennivå, som

under Sveaväldets första århundraden måste ha befunnit sig betydligt över den punkt, där källan nu ligger. Även om källådern tidigare sprang fram ur jorden några meter högre, än vad den nu gör, skulle detta ändå inte förslå som kriterium på att källan fanns ovan Mälarens vattenyta vid århundradena närmast kring Kristi födelse. Ekholm ställer sig därför med stöd av bl. a. geologiska beräkningar om landhöjningen synnerligen skeptisk mot hypotesen att källkulten skulle kunna spåras ända tillbaka till bronsåldern och att stenanläggningen ovanför källan skulle vara en fornnordisk harg. Wadstein ger sig emellertid inte utan framhäver, att även om sjön i forntiden nådde ovanför källan, kunde källan ändå ha ägnats gudomlig dyrkan. Ty källor, som porlar upp ur sjöbotten och föranleder att isen inte lägger sig på en viss plats, har hos forntidens människor väckt en alldeles särskild undran och kan ha varit första orsaken till, att vattnet här trots ha varit tillhåll för någon övernaturlig makt. Och då de besvärliga topograferna velat omintetgöra hargteorien med sin landhöjningsteori, har Wadstein till hands ytterligare en harg, några stenrester invid Kvarntorpet, som ligger hela 11 m. över havet och sålunda enligt alla beräkningar måste ha legat på torr mark åtminstone vid tiden för Kristi födelse.

Innan vi övergår till att i korta drag följa Svinnegarns källas öden under de historiska århundradena och särskilt kyrkans inställning till folksederna vid källan, kan det vara av intresse att nämna något om Wadsteins teori om ortnamnet Svinnegarns uppkomst. Hela hans hypotetiska uppbyggnad om källkultens uråldriga härstamning synes ha till uppgift att skapa en grundval för den djärva och uppseendeväckande tolkning han ger åt ordet Svinnegarn, då han vill göra socknen till ingenting mindre än urhemmet för Sveanamnet. Vår främste ortnamnsforskare, professor Jöran Sahlgren, går i sin tolkning fram på en enklare väg, då han menar, att första sammansättningsledet i namnet Svinnegarn, eller *Svinagarn*, som det hette tidigare, är djurnamnet svin och att Svinnegarn sålunda helt enkelt betyder »holmarna med svin». Alla språk-

forskare är ganska överens om att *g a r n* betyder holme eller mera allmänt »höjning i terrängen». *S w i n a* kan vara en genitiv pluralis till *s w i a r* eller *s w e a r*, och — omvänt — ordet *s w i a r* eller *s w e a r* kan ha härletts ur genitivformen *s w i n a*. Men för att ge stöd åt den djärva teorien, att det folk, som ungefär vid tiden för Kristi födelse bodde här i Svinnegarn givit upphov inte bara till ordet *s w e a r* utan även bildat centrum och utgångspunkt för det mäktiga Sveaväldet, som efter att under järnåldern ha besekrat göterna, lade grunden till vårt nuvarande Sverige — för att nå därhän måste Wadstein bygga inte bara på en vattenkult här vid källan, vars uråldrighet ej kan bevisas, utan också på en kanske ännu äldre stenkult vid offerstenen vid Lundby by i socknen.

Mindre komplicerad verkar då den teori, som i namnet *s w i n* — det återfinnes bl. a. i bynamnet Svin i Simtuna — vill se samma ord som affärsmannen än i dag använder, då han t. ex. talar om svinnförluster i sina varulager. Vad som försvann härute skulle då ha varit vattnet och därmed vikarna mellan holmarna, »garnen». Svinnegarn skulle alltså kunna åsyfta en bygd med så småningom uttorkande vikar mellan höjder och holmar.

Under katolska tiden kallades källan i Svinnegarn ofta Helga Korskällan efter det krucifix, som då var upprest i backen ovanför. Att källan en gång även kallats S:t Sigfrids källa anser Ahnlund bero på en missuppfattning av en småländsk kulturhistoriker från 1600-talet. »Vore Sigfridsnamnet äkta i Svinnegarn, finge källan rimligtvis uppfattas som en dopkälla från kristendomens första skede», skriver Ahnlund, som i fortsättningen kommer med följande litet förhastade argumentering: »Men dopkällorna bruka i regel ligga västerut från kyrkan, och Svinnegarns källa ligger i öster.» Vi kan här litet var få tillfälle att till den vetenskapliga diskussionen bidra med ett orubbligt faktum genom att konstatera, att källan faktiskt ligger så gott som rakt *söder* om kyrkan.

Helga korskällan i Svinnegarn hade under den katolska

Svinnegarns källa. I bakgrunden Svinnegarns kyrka. Efter Erik Dahlbergs originalteckning till Sueciaverket.

tiden en ofantlig dragningskraft på invånarna inte bara i Uppland, Västmanland, Södermanland och Närke, utan även folk från Norrland strömmade till. T. o. m. Norge är representerat i en förteckning från 1500-talet över avlidna välgörare, som lämnat gåvor till Svinnegarns kyrka, vilket under denna tid var i det närmaste liktydigt med offerkällan. Vad man än må säga om katolikerna, de ha alltid varit skickligare diplomater än reformationskyrkornas andliga ledare, och det katolska prästerskapet tog sig an källkulten i Svinnegarn och omformade den för sina syften. Än i dag finns ju katolska offerkällor, dit formliga vallfärder äger rum; det räcker med att i detta sammanhang erinra om den berömda parallellen i Lourdes i Frankrike, där katolikerna byggt en stor vallfärdskyrka i anslutning till den gamla kulten vid uppenbarelsegrottan och dess hälsokälla.

Ett bevis på katolikernas intresse för Svinnegarns källa är

det medeltida gille, S:t Bartholomei gille, som fanns i Svinnegarn. Det var uppkallat efter helgonet Bartholomeus, som enligt en gammal munklegend av en ängel räddades från att omkomma i en källa, och det synes ha haft till uppgift att taga hand om och förpläga de människomassor, som särskilt på trefaldighetsaftonen vallfärdade till källan. För övrigt torde gillet ha varit organiserat som övriga medeltida gillen med religiös grundval, och det hade också en egen gillestuga i Svinnegarns by. Den gamle historikern Hadorph berättar år 1681 om denna byggnad, att den var »en kostelig gammal valvkällare med pelare mitt uti, väl 18 alnar lång och 13 bred, anten där nu stått prästgården fordom, som förmenas, eller ett säteri eller ett värdshus, då Svingarns källa var uti sin makt». Som bekant blottades vid vägbygget för vägförbindelsen Enköping—Strängnäs för några år sedan resterna av denna medeltida gillestuga på den plats, där vägen skär igenom moränen ovanför den nyuppförda prästgården. Det är synnerligen önskvärt att, när normala tider åter inträder, medel måtte kunna uppbringas för friläggning och konservering av denna åldriga byggnad. Landsbygdens medeltida gilleshus finns nu inte längre spår av i större mängd än att det måste anses som ett riksintresse att få dem eller deras rester undersökta och bevarade åt eftervärlden. Men huvudsakligen är det ett lokalintresse, att detta och andra gamla minnesmärken i socknen pietetsfullt tillvaratas och vårdas.

Ett annat bevis på katolicismens smidighet att anpassa nedärvda former och bruk och nyttja dem till den »ena, heliga, allmänneliga kyrkans» fromma bildar Svinnegarns kyrka själv. Svinnegarns kyrka har, som Ahnlund riktigt påpekar, anspråk på en plats i Svinnegarns källas historia. Hur gammal kyrkan är, kan inte med bestämdhet anges, men troligen härstammar den från slutet av 1200-talet. Den »land- och namnkunniga kyrkan», som fornforskaren Aschaneus kallar den på 1600-talet, är enligt en annan 1600-talsforskares beskrivning — Johan Hadorphs — »stor som en stadskyrka, väl funderat och byggd, men för många år sedan är kyrkan

avbränd, valvet sedan nidfallet, efter sedan kyrkan länge har stått valvlös». Branden lär ha förorsakats av ett åkslag och var onekligen beklaglig inte minst ur estetisk synpunkt, ty varken trätaget eller den på 1800-talet tillkomna tornbyggnaden av trä kan anses som någon prydnad för den eljest väl proportionerade och förr vackert dekorerade kyrkan. Den var särskilt under en av de sista katolska ärkebiskoparnas, Jakob Ulfssons, tid även en förmögen kyrka. De offergåvor, som lämnades av de mångtusende personer, som årligen vallfärdade till källan, lämnades nämligen till kyrkan. En mycket väl tilltagen offerstock, som troligen först varit uppställd vid källan, men senare intagits i kyrkan och nu finnes i Statens historiska museum, bär syn för sängen. Ett annat vitsord om kyrkans karaktär av offerkyrka utgör det faktum, att vid Gustav Vasas reduktion av kyrksilver år 1545 Svinnegarns socken inlevererade hela sextio lödiga mark.

Liksom vid andra av den katolska kyrkan auktoriserade vallfartsorter med hälsobrunnar, t. ex. i nyssnämnda Lourdes, fanns tidigare i Svinnegarns kyrka — kanske i det nu försvunna vapenhuset på södra sidan — upphängda en rad kryckor, käppar, stavar och andra skröplighetens attribut, som kvarlämnats av fromma kyrkobesökare, vilka blivit helade genom att dricka ur källan. Det lär ej vara så länge sedan kryckorna och övriga symboler för källans och kyrkans helande krafter fanns kvar i kyrkan. Det finns ännu personer i livet, som sett folk bada i ränniln på trefaldighetsaftonen och föra med sig hälsovattnet därifrån i medförda kärl. Men sägnen berättar, att en klockaränka, som tyckte att det var besvärligt att visa alla dessa underliga relikier för nyfikna besökare, en dag helt enkelt hyvade undan bråten. I våra dagar finns inte längre några kryckor till beskådande i Svinnegarns kyrka.

Historien om de protestantiska århundradenas inställning till folksederna vid källan och kyrkan formar sig till en rad berättelser om mer eller mindre fåfänga försök att kväva »avguderiet». Det första försöket gjordes redan 1544 av

reformatorn Olaus Petris broder, Laurentius Petri, vilken emellertid på gamla dagar måste resignera i sin kamp mot källkulten. Men på 1540-talet, då pilgrimsfärderna förbjöds och gilleväsendet upphävdes, var mästern Lars i sin krafts dagar och han gick fram med största frimodighet i sin attack mot papismens vrånga bruk, då han anlände till Svinnegarn 23 januari 1544. Han nedbröt utan tövan det undergörande krucifixet vid källan, ett mål för vallfärder från hela Skandinavien sedan långt tillbaka. Korset kastades på en vagn för att forslas till Uppsala och brännas. Men på vägen dit inträffade ett under — det är den i hemlighet katolskt anstuckne Johannes Messenius, som berättar härom: När den väldiga Kristusfigurens utsträckta armar törnade mot vägens grindstolpar, tog en man i följet helt enkelt en yxa och högg av ena armen. Men många steg hann han inte gå efter den bedriften, förrän han segnade ner med förlamad arm och han återfick aldrig mer dess forna bruk.

En annan berättelse, som visar kraften hos den folkliga tradition, som från förkristen tid genom de katolska århundradena och långt in i reformationstidevarvet höll källans dyrkan vid makt, härstammar från början av 1600-talet. Det är alltså Messenius, som berättar i sitt historiska verk *Scondia illustrata*. Huvudpersonen i berättelsen är ingen mindre än riksrådet Gustaf Johanson Tre rosors efterlämnade gemål Cecilia Stenbock. Då hon från sitt änkesäte på Haga med kraft och duglighet styrde trakten, försökte hon sig även på ett angrepp mot den alltjämt florerande källkulten. Mot en vacker belöning förmådde hon en slottstjänare och en skrivare att täppa till källan med stora stenar. De utförde uppdraget, men greps strax därpå av vansinne och återfick aldrig mer sitt fulla förnuft. Källan befanns nästa morgon rensad från stenarna och med ett rikare och klarare flöde än någonsin. Ofta nog, anmärker Messenius, har Svinnegarns källa fått utstå dylika anslag, men försöket har alltid lyktat på samma sätt, vare sig undret får tillskrivas Gud eller djävulen, »vilket jag i min enfald ej mäktar avgöra».

Denna legend levde ännu på 1700-talet och berättades då i den formen att en adelsfru på Husaby, d. v. s. nuvarande Ingeborgs gård, en gång hade låtit fylla igen källan med grus med påföljd, att både frun, som givit befallningen och drängen, som dött, samt oxarna, som dragit lasset, förlorade sin syn. Sedan gruset bortförts igen, och många offer hade gjorts samt många människor blivit lästa, blev både dräng och oxar seende; men frun blev blind till sin död.

På 1700-talet hade vallfärdandet till Svinnegarnskällan stundom mycket stor omfattning. I en »Beskrifning om Husaby sätesgård», som dåvarande ägaren av gården, den bekante läkaren och politikern David von Schulzenheim författat år 1782, heter det bl. a.: »Til denna Offer-källa hafva under Påfvedömet långvägade Pelegrims-färder blifvit anstälde vid Korsmässotiden, hvarest många Vidskepelser blifvit föröfvade; och ske ännu, Öfverhetens och Clericiets bemödande oagtat, hvar H. Trefaldighets Afton af 4, 5 till 6000 personer (af hvilka någre 20 til 30 mil härifrån kunna vara boende) en vidskeplig Valfart, at, vid Solens nedgång och des påföljande upgång, finna av vattnets drickande, samt av badande uti den nedanförelse i en Äng rinnande Källbäck, bot för Värk, Lamhet, Ofruktsamhet samt många andre slags Krämpor...»

För att bedöma frekvensen av besökare vid källan under 1800-talet och det folkliv, som då utspelades under trefaldighetsnatten, kan man citera ett uttalande av den kände prosten och skalden i Enköping Arvid August Afzelius, som i Svenska Folkets Sagohäver, utgiven 1841, ger bl. a. följande skildring: På trefaldighetsaftonen ses folk i tusental, även långväga resenärer »förande med sig lama, blindas och spetsälska att låta dem dricka av källan och bada i rännilen, kring vilkas breddar man ser de olyckliga sjuklingarne, vid och efter solnedgången, två och bada sina lidande kroppsdelar». Till alldeles samma tid — omkring 1840 — hänför sig en utförlig beskrivning av livet kring källan en trefaldighetsafton, som en gammal kvinna lämnade kyrkoherden Flentzberg, den förste, som i våra dagar intresserade sig för Svinnegarns minnen. »På den

stora ängen invid källan», heter det i skildringen, »böljade en människoskara på flera tusen personer, och där sågos vagn vid vagn, häst vid häst, stånd vid stånd å ömse sidor om platsen närmast källan. Musik och dans saknades icke heller. Allt liknade en stor marknad. På båda sidor om källans rännil voro lövruskor parvis placerade, och hon trodde omkring sex par. — I solnedgången skulle man begagna sig av källans underbara kraft. Alla skulle dricka av dess vatten; men man fick också bevittna, huru karlar, som voro krympingar eller sjuka, klädde av sig alldeles nakna, kröpo ner och lade sig i ränniln, där lövruskorna stodo, insmorde sig med leran, vältrade sig i vattnet och tvådde sig, vilket såväl de själva som det omgivande folket funno helt naturligt.»

Svinnegarns källas historia är en lång historia, och det är endast spridda drag och ingenting nytt kring källkultens utveckling genom seklerna, som här kunnat ges. Det hade bl. a. kunnat vara av intresse att berätta om det lokala prästerskapets och myndigheternas inställning till källkulten. Tron på källans kraft är väl nu försvunnen, men en liten reservation får man nog ännu göra på den punkten. Jag har själv under min levnad träffat personer i Enköping, som far ut till källan för att »dricka hälsa» med tonvikt just på att dricka hälsa och inte på att följa tradition eller deltaga i folk- och nöjesliv. Och ännu kan man få se en eller annan slant blänka på källans botten. Det hittades bl. a. några mynt så sent som 1934, då Wadstein och Ekholm gjorde sina undersökningar. Tron på »makterna», levandegjord i den från urminnes tid nedärvda kulten, har fortlevat på ett rent förunderligt sätt trots kristendom och upplysning. Och när en gammal kvinna förlorade en halsbandsamulett, innehållande diverse trolltyg vid en skatteuppbörd på rådhuset i Enköping så sent som år 1932, varför skulle det då ännu inte finnas personer, som inte riktigt velat släppa tron på den helande makten hos Helga Korskällan i Svinnegarn?

Ärkebiskop Nathan Söderblom, den vidsynte moderne kyrkofursten, var den som i sen tid sökte liva upp samlingen

vid Svinnegarns källa på trefaldighetskvällen och föra folk-
livet in på sunda banor. Det för två år sedan nybildade S:t
Bartholomei Gille, som nu återupplivat den medeltida brödra-
kretsens traditioner, vill, som framgår av gillesstadgarna,
skapa en syntes av medeltidens tradition och Söderbloms
intentioner, och det är allas vår förhoppning, att gillet skall
vinna framgång och stöd i sina strävanden.

NOT.

Ovanstående uppsats utgör ett sammandrag av ett föredrag, som
på inbjudan av S:t Bartholomei gille hölls vid Svinnegarns källa
trefaldighetsaftonen 1943.